

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ
збірник наукових праць
(за матеріалами науково-практичної конференції)

Одеса
2023

УДК:376
П781

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ
Вченої Ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
(протокол №4 від 26.10.2023 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ганчар І. Л. – доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання і спорту Національного університету «Одеська морська академія».

Кисличенко В. А. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцента кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – професор **Форостян О. І.**

Відповідальний редактор – професор **Соколова Г. Б.**

Технічний редактор – викладач **Маматова З. Р.**

Члени редколегії:

Лещій Н. П. – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Арнаутова Л. В. – доцент, кандидат медичних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Притиковська С. Д. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського», завідувачка СНДЗ №193 компенсуючого типу м. Одеси

Галущенко В. І. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Григор'єва Л. В. – директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії Одеської спеціальної школи №75 I-II ступенів Одеської міської ради Одеської області.

Проблеми реабілітації: Збірник наукових праць (за матеріалами науково-практичної конференції) / редкол. О. І. Форостян та ін. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. 295 с.

УДК:376

ББК:74.00

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023

Бабова І. К., Димитрова О. А.

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ
З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

Постановка проблеми. Данні сучасних наукових досліджень свідчать про значне збільшення кількості дітей з порушеннями мовлення [2, 4, 5]. Проблеми мовленнєвого розвитку дитини виявляються вже в ранньому і молодшому дошкільному віці, але найчастіше ці проблеми залишаються актуальними і у середньому та старшому дошкільному віці.

Мовленнєві порушення негативно відображається на спілкуванні. Спілкування, певним чином, впливає на процес соціалізації дитини, та полягає в тому, що вона в контактах з іншими спостерігає їх діяльність і бере з них приклад для наслідування. Таким чином, спілкування з однолітками є неодмінною умовою соціалізації дитини. Воно створюється у таких малих групах, як групи дитячого садка, шкільні класи, різні позашкільні дитячі, підліткові і юнацькі об'єднання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжособистісним стосункам дитини з однолітками властива вікова динаміка. Так, дошкільники у грі і реальному житті відтворюють взаємини дорослих, реалізують норми і цінності, які засвоїли у спілкуванні з ними. Якщо дошкільник дотримується цих норм, то він оцінюється іншими дітьми позитивно, якщо ж відходить від них, то виникають «скарги» дорослому, викликані бажанням підтвердити норму [4]. Стосунки дітей у групах однолітків характеризуються ситуативністю і нестійкістю. Діти часто сваряться і швидко миряться. Проте саме в цьому спілкуванні відбувається засвоєння певних норм взаємодії. Від позиції дитини в групі, уміння спілкуватися, популярності серед ровесників, інтенсивності спілкування залежить прискорення процесу соціалізації. Але у дітей із порушеннями мовлення цей процес проходить дещо інакше. Така ситуація негативно впливає як на особистість дитини, так і порушує процес її соціалізації. Науковці [3,5] вказують на наявність у дітей із порушеннями мовлення виражених труднощів при побудові процесів комунікативної взаємодії. Ці труднощі вчені пов'язують як з недостатністю мовних засобів, так і з власне не сформованістю комунікативних умінь дитини. Більшість дітей із порушеннями мовлення переводять спілкування з однолітками зі сфери мовлення у сферу міміки та жестів. Більш розгалужено вони себе почувують в ігровій діяльності, однак їхня гра характеризується змістовою збідненістю та недостатньою структурованістю мовленнєвої продукції, що в ній використовується. Одну із причин перешкоджання повноцінного спілкування дітей з мовленнєвою патологією з однолітками виявили І. Мартиненко, І. Омельченко, Н. Пахомова та ін. У своїх дослідженнях науковці довели, що причиною є не сама мовленнєва патологія, а те, як дитина сприймає її, як вона оцінює своє мовленнєве порушення по відношенні до себе та інших дітей з такою ж проблемою. Дослідники вказують, що за наявності в дитини важкого ступеня мовленнєвої патології,

ступінь фіксованості не завжди відповідає ступеню тяжкості мовленнєвого порушення, така ж ситуація відбувається у деяких дітей із легшою формою мовленнєвої патології.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі питання соціалізації дітей з порушеннями мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, у дітей із порушеннями мовлення спостерігається недостатня мовленнєва активність, яка з віком, без спеціального навчання, різко падає. Більшість таких дітей досить критичні до свого дефекту, проте є й незначний відсоток дітей, які деякою мірою майже не відчують дискомфорту, пов'язаного з цим. Отже, існує певна тенденція, коли діти з менш вираженим дефектом можуть дуже глибоко його переживати, соромитися свого мовлення, в той час, як діти з більш вираженим мовленнєвим дефектом його майже не відчують. Усвідомлення мовної неповноцінності (а тим більше хвороблива фіксація дитини на мовленнєвому дефекті) породжує у них невпевненість у своїх силах, замкнутість, дратівливість, образливість, викликає посилення негативізму в спілкуванні, насамперед з однолітками. Такі діти в спілкуванні через свою ваду малоактивні, майже ніколи не проявляють ініціативу, що, в свою чергу, гальмує процес міжособистісних стосунків дітей. Міжособистісні стосунки та спілкування, як зовнішній прояв відносин з однолітками, мають ряд суттєвих особливостей, які якісно відрізняють їх від спілкування з дорослим, а саме: - яскрава емоційна насиченість стосунків і спілкування. Така інтенсивність емоцій пов'язана з тим, що починаючи з чотирирічного віку, для дітей більш привабливим партнером по взаємодії стає одноліток, що проявляється в більш частому схваленні ровесника і більш частому вступі з ним в конфліктні відносини, ніж при взаємодії з дорослим; - нестандартність і нерегламентованість стосунків і спілкування. Дана особливість виявляється в тому, що при взаємодії з однолітками дошкільники використовують несподівані та оригінальні дії і рухи, яким притаманна особлива розкутість і відсутність орієнтування на будь-які задані зразки.

В середовищі дошкільного навчального закладу виділяють три види міжособистісних стосунків: 1) міжособистісні стосунки, які можна виявити, аналізуючи об'єктивні зв'язки дітей, при взаємодії у спільній роботі і спілкуванні; 2) міжособистісні стосунки, що виявляються під час розгляду вибіркових відносин, що у групі; 3) стосунки, які проявляються у системі взаємних оцінок дітьми одне одного. Діти старшого дошкільного віку починають усвідомлювати як свої конкретні дії, так і свої бажання, переживання, мотиви, які, якщо брати до уваги лише дії, об'єднують і консолідує особистість дитини в цілому. Це є розвитком децентрації, завдяки якій дитина стає здатною розуміти думку іншого. Отже, старшому дошкільному віку притаманно наступне: якщо дитина для спілкування та спільної діяльності обирає у партнери свого товариша однолітка, це є засобом не тільки самопізнання, а й невід'ємною стороною її самосвідомості, суб'єктом звернення до цілісного «Я». Порівнюючи себе з однолітком і

протиставляючи себе йому, дитина дає можливість поглибити міжособистісні стосунки з однолітками. Тому, одноліток – це важлива складова частина життя дитини. За період дошкільного дитинства дитина проходить великий шлях у оволодінні соціальним простором з його системою нормативної поведінки у міжособистісних відносинах з дітьми. Слід зазначити, дитина старшого дошкільного віку починає сприймати себе чи іншого як цілісну особистість, завдяки чому стає можливим її особистісний розвиток.

Досліджуючи міжособистісні стосунки старшого дошкільника із загальним недорозвиненням мовлення вчені виявили, що на відміну від його ровесника з типовим мовленням, зустрічається поширеність малоактивності у спілкуванні з однолітками, ініціатива у мовленнєвій комунікації не виявляється. У дослідженнях Ю. Рібцун відзначається, що: - у дошкільнят із загальним недорозвиненням мовлення спілкування перебуває у незрілій мотиваційній сфері; - наявні труднощі пов'язані з комплексом мовних і когнітивних порушень; - переважна форма спілкування в дітей старшого дошкільного віку - ситуативно-ділова.

Досліджуючи дітей із мовленнєвими порушеннями, вчені мали на меті розглянути, як такі діти проявляють себе в ситуаціях спілкування з дорослими та однолітками. Вони виявили, що дошкільники, маючи однаковий діагноз, ведуть себе по різному у спілкуванні. На їхню думку це пов'язано з різною самооцінкою свого стану та усвідомлення себе як особистості. Як відомо, на формування самосвідомості та самооцінки дошкільника впливає пізнавальна та особистісна форми спілкування з дорослим, а також інтенсивний розвиток спілкування з однолітками. Спілкування стає тією сферою діяльності, яка акумулює всі психічні функції дитини: її увагу, сприймання, пам'ять, мислення, емоції. Психіка й особистість дитини набуває саме тих якостей, які необхідні їй для забезпечення спілкування з дорослими й ровесниками. У самосвідомості з'являються ті властивості, що відображають роль і місце дитини у спілкуванні та дозволяють регулювати його.

На відміну від дітей з типовим розвитком, у дітей із загальним недорозвиненням мовлення проблеми мовленнєвого характеру здійснюють негативну динаміку в розвиток та становлення самооцінки такої дитини. Через низький рівень комунікативної активності психіка дитини не має змоги або в недостатній кількості виробляє та акумулює ті якості, що необхідні для забезпечення повноцінного спілкування і, як наслідок, дитина не може об'єктивно оцінювати себе та своїх однолітків, що провокує хибне уявлення про себе та оточуючих і тягне за собою завищену або занижену самооцінку. Діти, які мають завищену самооцінку, як правило, легко вступають в дружні стосунки та зв'язки з однолітками. Такі діти швидко звикають до незнайомих людей, прагнуть до контактів з оточенням, мають достатньо широке коло спілкування, відрізняються бажанням виділитися серед однолітків

І навпаки, діти, які мають занижену самооцінку, відчувають труднощі у встановленні контактів з однолітками; вони важко пристосовуються до нових

обставин, схильні до спокійних ігор на самоті або з малою кількістю однолітків. Коло їх спілкування вузьке, а у деяких дітей спостерігаються прояви мовного негативізму. Труднощі у становленні самооцінки дитини негативно впливають на розвиток її особистості та часто дають хибне уявлення про себе та оточуючий світ, що порушує і гальмує процес соціалізації. Порушення мовлення негативно позначається на формуванні у дітей сенсорної, інтелектуальної та афективно-вольової сфер.

Висновки та перспективи. Аналіз наукової літератури, дає змогу стверджувати, що питання проблеми соціалізації дітей з порушеннями мовлення вимагає подальшого поглибленого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. М. Теоретичні й методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 1. С. 5–10.
2. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 2017. 500 с.
3. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) : навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закладів. Вид. 3-тє, перер. доп. Київ : Слово, 2015. 312 с.
4. Омельченко І. М. Технологія формування спілкування дітей із затримкою психічного розвитку : навч.-метод. посіб. Полтава : Техсервіс, 2017. 133 с.
5. Пахомова Н. Г. Нейропсихолінгвістика : навч. посіб. для студ. спец. «Корекційна освіта». Полтава : АСМІ, 2013. 268 с.

Бабова І. К., Желєзнова А. Д.

ОСОБЛИВОСТІ САМОСПРИЙНЯТТЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Постановка проблеми. Формування мовлення є не тільки запорукою успішного навчання дитини із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ), а й основою для її успішної інтеграції у дитячі спільноти, соціальної адаптації до закладу дошкільної освіти та школи та в подальшому. Проблеми загального недорозвитку мовлення можна розглядати, як проблеми психомовленнєвого розвитку дитини, які дуже негативно позначається на цілісному психічному, емоційному, когнітивному і соціальному розвитку особистості. Чим раніше виявлені порушення мовлення і чим точніше визначені його причини, тим більш сприятливі перспективи особистісного становлення, тим вірогідніше позитивне ставлення дитини до себе та до оточуючих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення самосвідомості особистості на різних етапах її онтогенезу завжди приваблювала науковців, починаючи з вже класичних теорій «комплексу неповноцінності» та «комплексу переваги» А. Адлера, «Я-образу» К. Хорні та теорії культурно-історичного розвитку психіки Л. Виготського. В